

Gyógyszerésztörténeti közlemény

Gyógyszerészet 28. 461—463 1984.

Karlovszky Geyza (1860—1936)

DR. HEGEDŰS LAJOS és DR. TÁPLÁNYI ENDRE

A szerzők Karlovszky Geyza neves gyógyszerész, okleveles vegyész, dr. Than Károly professzor tanársegédjének, a jeles szakirónak, a Magyar Chemiai Folyóirat Szerkesztő Bizottsági tagjának, a Gyógyszerészi Közlöny és a Gyógyszerészek Évkönyve szerkesztőjének életét és munkásságát ismertetik. Írnak az emlékére alapított jutalomérméről is.

Karlovszky tudományos munkássága a Than Károly professzor intézetében eltöltött egyetemi évekkkel kezdődött (1883—1892). Ez idő alatt sajtó alá rendezte és kinyomtatta Than professzor: Feladatok a kémiai gyakorlatokhoz (1888 és 1898) című könyvét.

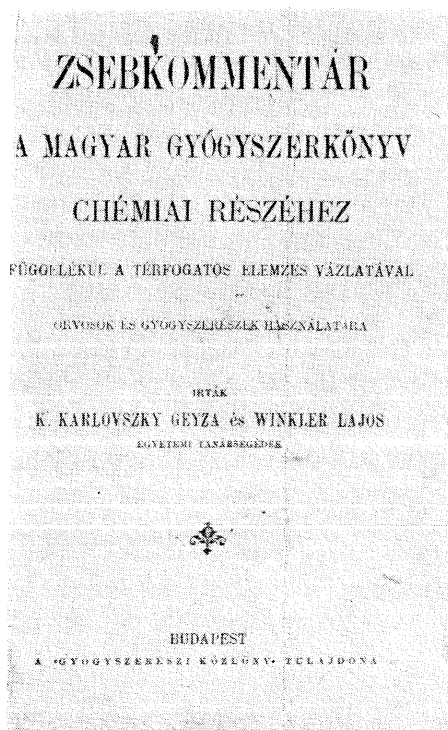
1. ábra. K. Karlovszky Geyza arcképe és aláírása

Kiszámította több hazai ásványvíz alkatrészeinek ekvivalens százalékát. Négy éven át vezette a II. éves gyógyszerész és a bölcsész-vegyész hallgatók kémiai gyakorlatait. Mint bölcsészhallgató, 1885—1896-ig pedagógiai, nyelvészeti és filológiai kollégiumokat is hallgatott. Ez inspirálhatta későbbi megjelent könyvének megírására.

A kémiai tanszéktől 1892 márciusában megvált és átvette a Gyógyszerészi Közlöny szerkesztését. 1896-ban beiratkozott az egyetemre orvostan-hallgatónak, ahol elvégzett 9 szemesztert [6].

Három könyvet és többszáz szócikket írt. „A gyógyszerek magyar tudományos, népies és tájlevezései latin jelentésükkel együtt” című művét 1887-ben, a Gyógyszerészet Közlöny adta ki [7]. Művében mintegy 10 ezer hazai népi gyógyászati szókincset gyűjtött össze. Nyelvészeti szempontból ma is értékes munka.

Dr. Winkler Lajos akkori tanársegéd munkatársával — a későbbi egyetemi tanárral — kiadták a „Zsebkomentár a Magyar Gyógyszerkönyv Kémiai részéhez — Függelékül a térfogatós elemzés vázlatával orvosok és gyógyszerészek használatára” című munkát 1892-ben. Itt foglalkozik a készítmények előfordulásával, összetételével, házi és gyári előállításával, legfontosabb fizikai állandóival, szennyeződésével, hamisításával, azonosításával, tartalmi meghatározásával (2. ábra) [7]. Ezt is a Gyógyszerészi Közlöny adta ki (Pallas Nyomda Budapest). Az 1888. október 1-én érvénybe lépő II. Magyar Gyógyszerkönyvben szereplő 515 kémiai készítményhez ad vizsgálati módszereket, útmutatásokat, ami 1889-ben jelent meg. „A gázok áthatolása abszorbeáló anyagokon”

2. ábra. Karlovszky—Winkler könyvének címlapja (1888-ból)

című munkáját a Természettudományi Közlöny 1886-ban közölte. „Néhány újabb kristályosított vegületről” című tanulmánya a Természettudományi Közlöny pótfüzetében olvasható [7].

Előállította dr. *Laufenauer Károly* orvos, egyetemi tanár ajánlatára az idegbántalmak ellen ma is használatos rubidiumammonium-bromid gyógyszert. Ugyancsak ő állította elő először a piroktechin monoetiléter nevű kiváló baktericid hatású szert, amit példaképeről, professzoráról *Than Károlyról* „Thanatol”-nak nevezett el [9]. 1896-tól haláláig szerkesztette *Koritsánszky Ottó* szerkesztő munkatársával a Gyógyszerészek Évkönyvét [6].

A Természettudományi Társulat 1904-ben pénztárosává választotta. Ezt a tisztséget 22 évig viselte és gyakorolta. Majd 1924-ben a Társulat választmányi tagja lett [9].

Aktív résztvevője a „Kis Akadémia” tudós barátai körének, melyet dr. *Winkler Lajos* alapított. Életútjával, gyógyszerési, szakirodalmi tevékenységével az 1941-ben kiadott Kis Akadémia Emlékkönyve is foglalkozott [10].

Életrajza: Karlovai—Karlováni Karlovszky Geyza Rimaszombaton 1860. november 22-én született. Testvéröccse *Karlovszky Bertalan* (1858—1938) híres festőművész [1]. Édesapja ügyvéd, közjegyző, majd bíró. Tanulmányait a budapesti Calvin-téri Református Gimnáziumban végezte. A négy algimnázium elvégzése után 1874-ben *Bertalan Pál* nyíregyházi „Magyar Koronához” címzett gyógyszerertárában lett gyakornok [2]. Két év után Miskolcon a híres szőlész dr. *Csáthy Szabó István* „Magyar Koronához” címzett gyógyszerertárában 1877-ben befejezte a négy év gyakornokoskodást és tirocínális vizsgát tett [3]. Két év segédidejét Kecskeméten *Molnár János* „Szentháromságához” címzett gyógyszerertárában töltötte [4]. Eközben Kecskeméten, magánúton elvégezte a főgimnázium 5, 6, 7, 8. osztályát és leérettségizett. Innen került a budapesti egyetemre 1879-ben. Mint másodéves egyetemi hallgatót megválasztották a Gyógyszerészhallgatók Segély és Önképző Egyesület alelnökének. Itt tudományos előadást tartott 1881-ben „Adatok a vegytan történetéhez hazánkban” címmel. Kitüntetéssel szerzett gyógyszerési oklevelet 1881-ben. Tanulmányait tovább folytatta, 1881—1882-itan évben beiratkozott *Than Károly* professzornál bölcész-vegyész-növendéknek. *Than* megkedvelte szorgalmas tanítványát, 1882-ben ösztöndíjas gyakornokként 1883—1892-ig pedig tanársegédként működött.

1923-ban patikajogositványt kapott Budapesten VII. kerület Rákóczi úton a Rókus Kórházzal szemben, amit „Arany Szarvas” címen nyitott meg.

A halál 1936. április 27-én ragadta el.

Maradandó emléket állított *Karlovszky Geyzáról* *Kerényi Jenő* (1908—1975) Munkácsy és Kossuth-díjas szobrászművész, a róla készített két jutalomérméjével [11] (3. ábra). Az érem 75 mm átmérőjű, két oldalán ezüstözött bronz, elől *Karlovszky Geyza* jobbra tekintő mellképe látható a következő körirattal: „A Magyar Gyógyszerészek Aranytollú Mestere 1860—1936”. Hátlapján a lúdtoll körül

3. ábra. A Karlovszky emlékérem

csavarodó kígyó stilizált képe „Buzdításul a Magyar Gyógyszerészet hű szolgálatára.” A második érem *Karlovszky Geyza* gyógyszerészi tevékenységére utal. Az előlapja azonos az elsővel, fonákján: „Az érdemes, hűséges gyógyszerészi munka elismerésül” szöveg olvasható [12].

A Magyar Gyógyszerész Egyesület ezzel a két éremmel kívánta jutalmazni azokat a kiváló gyógyszerészeket, akik a szakirodalomban, illetve a közegészségügy terén kiemelkedőt alkottak, vagy tűntek ki munkájukkal [13].

Karlovszky Geyza igen széles körű, nagytudású gyógyszerész, aki mind a humán, mind a természettudomány összes ágában otthonos, jártas volt. Mint egyetemi előadó, jeles pedagógus, kísérletező ügyességével valósággal elbűvölte hallgatóit. A pontos, lelkiismeretes munkára, a gyógyszerésztudományok szeretetére nevelte tanítványait. Ezt dokumentálja: Feladatok a Chemia Gyakorlatokhoz című, a hallgatók laboratóriumi gyakorlatának vezetését célzó tankönyve is, amit *Than Károly* professzor főnökének megbízásából állított össze, és mely két kiadást is megért.

Írói elhivatottságát fémjelzi a szaklapokban megjelent többszáz cikke, melyekben a magyar gyógyszerészek szociális érdekeiért, a gyógyszerészi tudomány fejlődéséért szállt síkra. Fél százados gyógyszerész-közéleti és szakírói tevékenysége elismeréseként 1935-ben kormányfőtanácsosi címmel tüntették ki [7, 8, 9, 10].

Sokat dolgozott a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület újjászervezéséért. Kedvenc témái voltak a gyógyszerertári jogosítványoknak igazságos elosztásának tervezete, hirdette a gyógyszerészeket védő törvényeket, rendeleteket. Harcolt az új képzési terven, a nyugdíjintézet, a beteg- és életbiztosítás érdekében. Nemes, igazi mélyen gondolkodó szellem volt. Higgadt természetű, szerény, meleg szívű ember, aki éppen nagy nyugalomával, tapintatos finom érzésével, páratlan türelmével tudta meggyőzni az ellentétes nézetű kollégáit. Több ízben békét teremtett torzsalkodások idején. Ifjúságszeretetét, nemeslelkűségét dokumentálja a szegénysorsú egyetemi hallgatók továbbtanulását biztosító ösztöndíjalapítványa, a: „*Karlovszky Geyza* ösztöndíjalap” is.

A gyógyszerészet egyik világitó fáklyája volt, mely önmaga égett és másoknak világitott.

IRODALOM

1. *Kenyeres Agnes*: Magyar Életrajzi Lexikon I. k. 862 p. Budapesti Akadémiai Kiadó 1967. — 2. *Schedy Sándor*: Gyógyszerészek Zsebnaptára 1874. évre 7.

Budapest 1874. — 3. *Schedy Sándor*: Gyógyszerészek Zsebnaptára 1875 évre 30. Budapest. 1875. — 4. *Schedy Sándor*: Gyógyszerészek Zsebnaptára 1878. évre 111. Budapest 1878. — 5. *Schedy Sándor*: Gyógyszerészek Zsebnaptára 1879. évre 75. Budapest 1879. — 6. *Baradlai János—Bársony Elemér*: A magyarországi gyógyszerészet története. I. kötet 410—412 p. Budapest 1930 és Gyógyszerészi Közlöny Budapest 1930. I. 1. — 7. *Matolcsy Miklós dr.*: Könyv és irodalmi gyűjtemény magyarországi gyógyszerészeti munkákról. Budapest 1910. — 8. *Gáspár Margit*: A magyar kémiai irodalom bibliográfiája 1901—1925. Budapest 1935. — 9. Gyógyszerészi Közlöny 59. évf. 22. sz. Budapest 1943. — 10. *Bartha István—Förster Rezső—Dr. Horváth Jenő*: Karlovsky Geyza. A Kis Akadémia negyvenkét esztendeje az ezredik előadásig. 1899—1941. 366—368. Budapest 1941. — 11. *Huszár Lajos*: Gyógyszerész vonatkozású érdem a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban. Orvostörténeti Közlemények 71—72. sz. 173—190. Budapest 1976. — 12. *Koritsánszky Ottó—Löcherer T.*: A Karlovsky Geyza emlékérem adománnyozása. Gyógyszerészi Közlöny 59. évfolyam 22. sz. 280. — 13. *Táplányi Endre dr.*: Magyar gyógyszerészek érdemi és plakettjei. Gyógyszerésztörténeti Diárium IV. Évfolyam 1. 50—53. (12) Székesfehérvár. 1975.

д-р Л. Хегедюш и д-р Э. Таплани
Гейза Карловаи—Карлован и Карловски (1860—1936)

Автори излагают жизнь и деятельность знаменитого фармацевта, химика Гейза Карловски, ассистента профессора д-р Карой Тан, отличного писателя специлитературы, члена Редакционной Комиссии Венгерского Химического Журнала, редактора Фармацевтического Бюллетеня и Ежегодника Фармацевтов. Пишут также об орденах награждения основанных в его память.

(Budapest XIV., Cházár A. u. 19.— 1146 és Baross u. 75. — 1082)

Érkezett: 1983. VI. 14.

A MEMBRÁNTELÍTŐDÉS HATÁSA OLDOTT ANYAGOK ÁTHATOLÁSÁRA LIPOID HÁRTYÁKON. *Grönning, R.*: Acta Pharm. Technol. 29 (3), 175—197 (1983). Klóramfenikol, azido-amfenikol, nitrofurál, nitrofurantoin, 3-nitrobenzaldehyd és nitrobenzol áthatolását tanulmányozták mesterséges lipoid hártványokon. Az áthatolási együttható időfüggvényét membránelektroda alkalmazásával határozták meg. Azt találták, hogy a membrán fokozatos telítődése a hatóanyagokkal a telítődés elsődrendű kinetikáját követi. A permeációs együtthatók időfüggvényét a k_m sebességállandók segítségével tudták leírni, amelyek értéke a 0,23 perc⁻¹ és 0,0044 perc⁻¹ között volt; az előző érték a nitrobenzolra, az utóbbi a nitrofurantoinra vonatkozik. A vizsgálatokat a Sartorius felszívódási modell készülékkel végezték SM 16750 típusú membránszűrővel, 40 cm² felületű, SM 157 02 típusú „bélfallbarrier” modellel; a méréseket Beckmann spektrálfotométerrel. Az alkalmazott foszfátpuffer összetétele: 34,0 g KH₂PO₄ 34,0 g NaCl, 195 ml 1 N NaOH, Aqua purif. ad 5000,0 ml (1161).

L. B.

Dr. L. Hegedűs and Dr. E. Táplányi:
Geyza Karlovsky de Karlova and Karlován (1860—1936)

The memory of the outstanding pharmacist, Geyza Karlovsky is recalled. As a graduated pharmacist and chemist, he worked as professor's assistant in Prof. Dr. Károly Than's institute, as editor of the Gyógyszerészi Közlöny (Pharmaceutical Journal) and the Pharmacists' Year Book, member of the editorial board of the Hungarian Chemical Journal. Reviewing his life work, the plaqueette founded for awarding outstanding pharmaceutical activities in honour of his memory is mentioned as well.

Dr. L. Hegedűs und Dr. E. Táplányi:
Geyza Karlovsky von Karlova—Karlován (1860—1936)

Das Leben und Schaffen des Geyza Karlovsky, Dipl.-Apotheker and Dipl.-Chemiker, Assistant of Prof. Dr. Károly Than's Institute, Mitglied des Redaktionsausschusses der Ungarischen Chemischen Zeitschrift („Magyar Kémiai Folyóirat), Schriftleiter der Pharmazeutischen Mitteilungen („Gyógyszerészi Közlöny”) und des Apotheker-Jahrbuchs („Gyógyszerészek Évkönyve”) wird bekanntgegeben. Auch die Preis-Plakette stiftet zu seinen Ehren wird beschrieben.

★ *Resumo en Esperanto:*

D-ro L. Hegedűs kaj D-ro E. Táplányi:
Geyza Karlovaí—Karlováni Karlovsky (1860—1936)

La aŭtoroj konigas la vivon kaj verkadon de la fama farmaciisto *Geyza Karlovsky*, diplomita kemiisto, asistanto de profesoro *D-ro Károly Than*, eminenta fakverkisto, membro de Redakta Komisiono de la Hungara Ĥemia Revuo, redaktoro de la Farmaciista Informilo kaj Jarlibro de Farmaciistoj. Ili skribas ankaŭ pri la premio-medaloj fonditaj memore al li.

A KÖZEPES KIOLDÓDÁSI IDŐ — A HATÓANYAG-FELSZABADULÁS ÖSSZEHASONLÍTHATÓSÁGÁNAK EGYIK PARAMÉTERE. *Voegele, D.* és mtsa: Acta Pharm. Technol. 29 (3), 167—174 (1983). Modell készítményekként 5 normális segédanyagokkal készült hagyományos, és egy nyújtott hatásúnak szánt hatóanyagként Carbochromen hidrokloridot tartalmazó tablettát használtak. A kioldódási időket Sartorius oldódási modelljével, továbbá az USP keverőlapátos módszerével (percenként 100 fordulattal), valamint a Ph. Eur. eljárásával, 22 mm-es és 75 mm-es löketekkel mérték, minden esetben a 100%-os kioldódás eléréséig. Leggyorsabb kioldódás az utóbbi módszerrel volt mérhető (240 perc), leglassúbb az USP módszerrel (540 perc); a Sartorius készülékkel 420 perces kioldódási idő adódott, minden esetben a 3. receptúra szerint készült, hagyományos tablettával. A nyújtott hatásúnak szánt készítmény 100%-os hatóanyag-kioldódásához 390 percre volt szükség. Párhuzamosan plazmaszinteket is mérték vizes oldat és nyújtott hatású készítmény beadása után. Azt találták, hogy a közepes kioldódási idők megfelelő átszámításokkal jó egyezésbe hozhatók az in vivo eredményekkel. A nyújtott hatású készítmény esetére megfelelő korrelációs faktort találtak az in vivo hatóanyag-felszabadulás kiszámítására (1162).

L. B.